

Висоцька Х. О., здобувачка магістерського рівня вищої освіти гр. МБАН-201
Науковий керівник – **Киселиця С. В.**, к. філос. н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

РОЗМАЇТТЯ ТЛУМАЧЕНЬ ЛЮДСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ ТА ПРОБЛЕМА ЇЇ КРИТЕРІЮ У СУЧАСНІЙ ФІЛОСОФІЇ ІСТОРІЇ

Наразі людство переживає надзвичайно трагічні цивілізаційні події. Особливо вони загострилися у глобальному світі, що водночас є мультикультурним. Відтак варто звернутись, насамперед, до визначення поняття «цивілізація». У сучасній філософії історії найчастіше зустрічаємо такі підходи: 1) синонім культури – історично визначеного рівня розвитку суспільства, який виражається у створюваних людиною матеріальних і духовних цінностях; 2) рівень, ступінь суспільного розвитку, що проявляється в сукупності культурних надбань [1]; 3) головна форма людської організації простору, часу, культурно історичним типом, який має тільки йому притаманні особливості, цінності (М. Данилевський, XIXст.); 4) ступінь суспільного розвитку, який слідує за дикістю і варварством (за Л. Морганом і Ф. Енгельсом); 5) характеристика капіталізму в цілому (таке вживання характерне для XIX ст.); 6) рівень соціального прогресу суспільства на певному історичному етапі його розвитку (теорія «стадій росту» американського соціолога В. Ростоу і концепція «трьох хвиль» американського футуролога О. Тоффлера); 7) найширший рівень спільності, з якою людина себе співвідносить.

Цивілізації мають загальні риси об'єктивного порядку, такі як мова, історія, релігія, звичаї, інститути, а також суб'єктивна самоідентифікацією людей. Культурна самоідентифікація людей може змінюватися, і в результаті змінюються склад і межі тієї чи іншої цивілізації. Вона може містити в собі кілька націй-держав. Очевидно, що цивілізації можуть змішуватися, накладатися одна на іншу, включати субцивілізації. Межі між ними рідко бувають чіткими, але вони є реальними, динамічними: у них буває підйом і занепад, вони розпадаються і зливаються.

Франсуа Гізо (1787-1874рр.) одним із перших поряд зі словом «цивілізація» як окрема одиниця (в однині) став вживати слово «цивілізація» у множині, об'єднуючи тим самим різні цивілізаційні групи в одну велику. Так, стародавні цивілізації, на його думку, принципово відрізнялися від сучасної європейської тим, що розвивалися під впливом одного принципу чи ідеї. На думку французького історика європейська цивілізація формується від різних факторів, він вважав її багатоманітною, заплутаною, бурхливою: «в ній одночасно існують всі форми, всі начала громадської організації; всі класи, всі стани суспільства є змішаними; усюди представляються різноманітні ступені свободи, багатства, впливу». Ф. Гізо робить першу спробу перетворити поняття цивілізації на категорію історичної науки, що формувалася. Він прагне затвердити поняття цивілізації як поняття, що відображує певні історичні факти [4].

Вітмен Ростоу (1819-1892рр.) у своїх працях «Стадії економічного росту», «Некомуністичний Маніфест» і «Політика і стадії росту» обґрунтував п'ять стадій суспільного розвитку: 1) традиційного або аграрного суспільства; 2) перехідного суспільства, коли створювалися передумови індустріальної революції; 3) суспільства промислової революції («стадія зрушення»); 4) стадію зрілості індустріального суспільства; 5) постіндустріальне суспільство як ера високого масового споживання.

Елвін Тоффлер (1928-2016 рр.) свої погляди виклав у трилогії «Футурошок», «Третя хвиля» і «Зміщення влади». У першій книзі він відзначив, що політичним наслідком для суспільства має бути розширення демократії, а в другій представив історію у вигляді «трьох хвиль цивілізації», які послідовно змінюють одна одну: Сільськогосподарська цивілізація – індустріальна – інформаційна. Перша призводить до встановлення сільськогосподарської цивілізації, друга – індустріальної, третя – інформаційної. «Третя хвиля» характеризується домінуванням ЗМІ та використанням наукових досягнень у всіх

без винятку сферах суспільного життя. В основі цих концепцій знаходиться лінійно-стадіальне розуміння цивілізації: вона є стадією у процесі поступального розвитку людства до єдиної світової цивілізації [1].

Дещо інший підхід до типології й характеристики цивілізацій використав англійський історик і філософ Арнольд Джозеф Тойнбі (1889-1975 рр.), він виходив з теорії локальних цивілізацій, яка заперечувала європоцентристські лінійно-стадіальні схеми.

А. Тойнбі опублікував багатотомну працю «Пізнання історії», де він виокремив і охарактеризував кілька типів цивілізацій. Насамперед, це цивілізації «первинні» – нерозвинуті, пристосовані до життя у певних географічних умовах, слабкі, які легко виникають і легко гинуть. Другий тип – «вторинні» цивілізації, які виникають у відповідь на «виклик», що змінив умови їхнього початкового існування. Нарешті, «третинні» цивілізації – виникають на основі формування єдиних релігій і церков із «вторинних» цивілізацій. На його думку цивілізації розвиваються незалежно одна від одної і їх загибель неминуча, якщо не вдасться сформувати єдину вищу релігію, створити на її основі «вселенську церкву» і «вселенську державу», тобто перейти до «третинної цивілізації» [1].

На думку Самуеля Хантінгтона (1927-2008 рр.), в часи «холодної війни» поділ світу на країни «першого», «другого» та «третього світу» недоцільний, адже він ґрунтувався на економічному та політичному, а не культурно-цивілізаційному становищі цих держав у світі. Для Хантінгтона «цивілізація» це: 1) найвища історико-культурна цілісність, культурна спільнота людей і найширший рівень культурної ідентифікації, який, відрізняє людину від інших біологічних видів; 2) найвище суспільне утворення, головний суб'єкт міжнародної політики» [2]. Цивілізації можуть вміщувати в собі від однієї до багатьох держав, налічувати малу кількість людей або мільярди, можуть мати субцивілізації. Цивілізації, проходячи динамічний шлях життєдіяльності, помирають.

На думку ж Хантінгтона, у сучасному світі існує 7-8 цивілізацій, до складу кожної з яких можуть входити десятки держав [3]: 1) Сінська, або конфуціанська; 2) Японська; 3) Індуїстська; 4) Ісламська; 5) Правословна; 6) Західна; 7) Ланоамериканська; 8) Африканська. У минулому конфлікти відбувалися на таких рівнях: між правителями; між націями (національними державами); між ідеологіями. Конфлікти ж майбутнього відбуватимуться не на ідеологічному, економічному чи політичному рівнях між державами, а на культурному рівні.

Зростання конфліктів між різними цивілізаціями Хантінгсон пояснює такими причинами:

1. Реальні відмінності в історичному досвіді, мові, культурі, традиціях, релігії, які мають глибоке коріння, які скоро не щезнуть.

2. Розвиток засобів комунікації сприяє усвідомленню відмінностей між різними цивілізаціями та народами всередині них.

3. Економічна і політична глобалізація у світі викликає протидію у окремих цивілізацій, спрямовану на повернення до власної самотності.

4. Європеїзація світу викликає протилежну реакцію у деяких народів, які намагаються повернутися до джерел національного буття.

5. Культурні та релігійні особливості менш мінливі, ніж політичні чи економічні, а тому конфлікти на їх основі важко примирити.

6. Економічний регіоналізм, який посилюється. Від його успішності залежить цивілізаційна самосвідомість.

Цінність всіх цивілізаційних концепцій полягає в тому, що їх автори привертають увагу політиків, дослідників, журналістів до глобальних і локальних проблем взаємодії між етносами, культурами і цивілізаціями та допомагають шукати здорові компроміси між ними як рівноцінними учасниками світового історичного процесу.

Список використаних джерел

1. Філософське окреслення поняття «Цивілізація» різними філософами [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурса: <https://ru.osvita.ua/> (дата звернення 28.01.2022)

2. Концепція «Конфігурація цивілізацій». С. Хантінгтона [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурса: <https://www.academia.edu/> (дата звернення 19.01.2022)
 3. Хантінгтон С. Столкновение цивилизаций? / С. Хантінгтон // Полис. – 1994. – № 1. – С.33–48.
 4. Теорії цивілізацій Франсуа Гізо та Жозефа Гобіно: до постановки проблеми [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурса: <https://dialnet.unirioja.es/> (дата звернення 18.02.2022)
-

Гавриш Н. О., здобувачка вищої освіти 2 курсу гр. МР-202
Науковий керівник – **Киселиця С. В.**, к. філос. н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ВПЛИВ АКСІОЛОГІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ НА РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ

Григорій Сковорода – одна з найбільш таємничих та не до кінця вивчених постатей в українській філософії. Саме його називають «мандрівним філософом», оскільки він цінував свободу і саме під час мандрівок, він пізнавав себе та цей світ, спілкуючись з абсолютно різними людьми. Мандруючи Григорій Сковорода, написав свої найвідоміші та досить різні за тематикою філософські твори, в яких він зображує природну сутність людини і піднімає біблейську проблематику [1]. Значний вплив на формування філософських ідей Григорія Сковороди здійснили праці давньогрецьких філософів.

Григорій Сковорода ретельно вивчав людину, її внутрішній і духовний світ, йому вдалось розробити таку практичну філософію, яка б допомагала людині стати щасливою. Він говорив: «Немає солодшого для людини і немає потрібнішого, як щастя; немає і легшого за це» [2]. Один з кроків на шляху до щастя, на його думку, це пізнання людиною самої себе і самовдосконалення. Ідея «сродної праці» Григорія Сковороди, теж тісно пов'язана з людським щастям, її сенс полягає, в тому що кожна людина на цьому світі має своє покликання і схильність до певної праці. Філософ зазначає, що це стан, «коли людина не за своїми примхами і не за чужими порадами, а вникнувши в саму себе й прислухавшись до Святого Духа, що живе в ній і її кличе, слідує за його таємним помахом, береться й дотримується тієї посади, до якої у світі народилася, призначена до того самим Всевишнім» [3]. Займаючись сродною працею, людина може принести користь цьому світу, почувати себе щасливою та не суперечити своїй природі, бо ця справа є для неї легкою, а значить потрібною. «Несродність» робить людину нещасною і знищує її знання та таланти. Щастя – це духовний стан людини і він пов'язаний не з наявністю матеріальних цінностей, а з гармонією, яку людина відчуває всередині себе. Щастя живе в кожному з нас і пізнаємо ми себе, саме для того, щоб знайти його. Проектуючи ідею про «сродну працю» на наш час, можна сказати, що велика кількість людей займається справою, яка не приносить їм жодного задоволення, але допомагає їм задовольнити свої матеріальні потреби.

Також, варто приділити увагу вченню Сковороди про серце – кордоцентризм, в якому зазначено, що тільки, слухаючи своє серце, можна здобути щастя. Як справедливо зазначається: «Привертає увагу Сковородинівське сприйняття серця як інтелектуально-вольової субстанції, що є підґрунтям людського буття, джерелом життєздатності людини» [4]. Вчення філософа про три світи допомагає людині зрозуміти, що вона повинна робити, щоб стати щасливою. Існує три світи: макрокосм – Всесвіт, мікркосм – світ людини, світ символів – Біблія. Людина, яка бажає стати щасливою повинна жити в єдності з макрокосмом, оскільки вона є його маленькою моделлю. Світ символів – Біблія містить в собі відповідь на питання: «Як жити людині в злагоді з макрокосмом?». Кожен з цих світів складається з двох натур: видимої і невидимої, тілесної та духовної. Спираючись на теорію двох натур митець вважає, що для самопізнання людині важливо навчитись виділяти в собі дві природи: видиму, тілесну та невидиму, духовну. Головним є невидиме: душа, думки та серце, до якого варто дослухатись [5].